

Historisk Litteratur og Kritik.

6. Udvalg af gamle danske Domme, afsagte paa Kongens Retterting og paa Landsting: udgivet med oplysende Anmærkninger af Dr. *J. L. A. Kolderup-Rosenvinge*. 1ste Samling (fra Midten af 15de til Midten af 16de Aarh. eller til 1562.) Kbh. 1842. — 2. Samling. (Supplement til den 1ste indtil A. 1563). Kbh. 1844. 3. 4. Samling (fra 1563—1596). 1845—48. 1° 2° 3° 4°.

IBlandt det ikke ubetydelige Antal af større og mindre Skrifter, hvorved den danske eller overhovedet Nordens, historiske Litteratur i de seneste Aar er bleven beriget, og hvorved den vidner om en fiendeligen oplivet og forheiet Virksomhed hos Historiens Dyrkere, hvori disse Lande forholdsviis ikke staae tilbage for noget andet europæisk Land: fortjener uagtet det ovenfor nævnte Værk en udmærket Plads — og det ikke blot ved sit Omfang. Skjendt nærmest henviist under Rettsvidenskabens historiske Deel, og derfor, som Noget ville mene, kun af flernere og middelbar Interesse for Historikeren, maae vi dog betragte Værket som en vigtig og værdifuld Kildesamling for Danmarks hele Kultur- og Forfatnings-Historie i det 15de og 16de Aarhundrede, — saameget vigtigere (naturligviis i end høiere Grad for Retshistorien), da Stoffet, her meddeles, i det hele taget kan betragtes som et nyt, eller forhen ikke bekendt og bekendtgjort. Det gaaer jo ikke bedre med en stor Deel af vor indre Histories vigtigste Kilder. Man kan heller ikke i nærværende Tilfælde særdels undres over, hvad denne Histories egentlige Bearbejdere angaaer, at disse ikke saa let have kunnet

finde Veie til de enkelte *Facta* og *Orshøninger*, der mestent maatte udsedes i en adlylitter Mængde af enkelte gamle *Dombreve*, der bevares i *Archiver* og *Biblioteker*; eller i et stort Antal af saakaldte „*Dombøger*“, d. v. s. samlede *Udvalg* af *Domme*, som *Privatmænd* med *Udvalg* have ladet udfriive til eget *Brug* (i saadanne findes derfor ogsaa endeel *Domme*, der især ansaaes for vigtige og mærkelige, gjentagne i mange *Afskrifter*), eller fuldstændige *Retsprotocoller*, som *Rigets Cantoler* og andre *Bedkommende* havde ladet fere, enten ved „*Kongens Retteeting*“ (*Herredagsdomme*) eller ved *Landstingene**). Det maatte marere findes paafaldende, at en saa betydelig *Skat* af *authentiske Kilder* for den danske *Retshistorie* er bleven saa godt som ubemærket og ubenyttet ogsaa blandt vore *Jurister*; hvis man ikke overhovedet vidste, og i vor *Literatur* ydermere kan overtydes om, at denne *Deel* af *Retsvidenskaben*, endog af de *Verfyndige* selv, hos os endnu temmelig betragtes som en *Overflødighed*. — Imidlertid har den allerede af vor *Retshistorie* saa mangesidigt fortiente *Udgiver* her fereget disse *Fortienester* ved et *Værk*, der maa finde saameget mere *Paastienneelse* i og udenfor *Danmark*, som man, saavidt vides, knap i noget *Land* nyere *Literatur* finder et *Sidestykke* til dette *Føretagende*: paa en saa *practisk Maade*, ved den meddeelte *Række* af adskillige *hundrede originale gamle Retskiendelser* — der som oftest give os baade *Domslutningens Motiver* og *Sagens Behandling* for *Retten* — at erkyse saavel *Landets Lovgivning*, som *Rettergangsmaaden*, *Retsretten* og andre *Retsforhold* i et *Lidsrum* af 2 til 3 *Arhundreder*.

Vist nok medfører *Afstrykningen* af en saa stor *Mængde Dombreve* i deres fulde *Indheld* en *Vidtløstighed*, som dog neppe i ethvert *Lilsfælde* kan være lige *forneeden*. Vi tør ikke afgjøre, om maastee en *Deel* af de i disse fire *Vind* afstrykte 530 *Dombreve* uden *Tab* kunde være meddeelte i *Udvalg*; *uuegteligt* er det imid-

*) Af den sidste *Classse* er den *betydeligste Samling* den, som er bekjendt under *Ravn* af „*Rigets Dombøger*“, og endnu *gjemmes* i *Hoieste-Rets Archiv*. Den *udgjør* allene for det *16de Arhundrede* ikke mindre end 30 *Foliobind* og 2 *Quarter*. *Udgiveren* beskriver desuden *II. Hæft. S. 1—XVI*) 5 andre *Dombøger*, hvoriblandt een (som begynder med 1537) *formodentlig* er den *ældste*, som endnu er i *Behold*.

lertid, at ikke faa af dem ere affattede i en saa indvittet og uklar Fremstilling, at uvante Læsere tidt have vanskeligt ved at komme til Meningen. Vi vilde ogsaa finde det særdeles ønskeligt, hvis en saadan forfortende Fremgangsmaade er anvendelig, at den lærde Udgiver endnu vilde forege det Krav, han har erhvervet sig paa danske Retslærdes og Historikers Erkendelighed, ved Værkets Fortsættelse og yderligere Supplering paa den, Brugten lettende og Beføstningen formindskende Maade, kun i vigtige og fornødne Tilfælde at aftrykke Dommene in extenso; i øvrigt derimod i Uddrag af Indholdets væsentligste historiske og juridiske Resultater.

Det maatte naturligviis være det første af disse Resultater, der især vilde komme under Betragtning, ved et fuldstændigt Oversyn af det rige videnskabelige og factiske Udbytte, som denne Samling af gamle danske Domme vil yde Historieforskningen. En saadan Udflugt over Værket tillader Rummet dog ikke. Ref. vil derfor særdeles og i Almindelighed fremhæve det ene Hoved-Resultat, som Værkets Gienemsyn maa efterlade hos Enhver; at den danske Retsforfatning og Retspleie allerede for 3—400 Aar siden havde en erdnet, lovfæstet, ved Kongedømmets Hævd og Agtelse for Retsfærdighed og Folkets Ret, betrygget Skikkelse; og at derfor ogsaa de merke Forestillinger og Skildringer af privilegerede Stænders Voldsmagt og Vovelskab, af Borger- og Bondestandens Undertrykkelse ved Adelsens Selvræddighed, og dens Indgreb baade i Retsens Pleie og i al borgerlig Samskudsret og personlig Selvstændighed hos den vordnede Bonde, betydeligt maa indskrænktes, for den Tidsalder, vi her have for Øie; nemlig det 15de og 16de Aarhundrede. Den gamle Institution, der i Danmark fra Arildstid medførte Kongens umiddelbare Deeltagelse i Retspleien*), og den foregede Uafhængighed, Ansæelse og Auctoritet, som det saakaldte „Kongens Retterting“ og de her affagte Herredagsdomme erholdt, har upaatvivleligt bidraget ikke lidet til at sætte en Dæmning for de Overgreb, hvortil et i Magt og Rigdom stigende Adelsaristokratie vel ikke sjelden var tilbøieligt. Det er langt fra, at man, selv i det 16de Aarhundrede, da denne Magt

*) Jof. Professor J. C. Varsens Afhandl. om denne Gienstand: *Histor. Tidsskr.* I. S. 331—355.

overbevødet var i sin Gulmination og stod paa den sikkerste Grund, fæner Exempler paa, hvor retfærdige og uafhængige Herredagens eller Rigsraadets Kiendelser — som dog allene affagdes af adelige Dommere — faldt ud; endog i saadanne Tilfælde, hvor det var Konebønder, der sagde den kongelige Lehnsmænd, eller Bønderbønden, som uforfærdet forsvarede sin Ret mod sin egen Husbønde; saaledes som man finder at Hæstebønder, ja endog Hønsmand, selv gjorde, ikke allene paa Landstinget, men for Rigets heieste Ret. Udg. har fremhævet endel mærkværdige Exempler (f. bl. a. Fort. til I. Deel p. XXV. XXVIII; 2den Deel, p. XXII; Fort. til III. D. p. IX. X; til IV. D. p. VII); flere vilde man kunne udsege i disse talrige Samlinger, til Beviis paa, at slægt Raahed i Sæder og Levemaade paa sin Tid var et hyppigt og næsten almindeligt Præg i alle Stænder^{*)} Culturtilstand, vare de gjeldende Normer og Begreber om lige Retfærdighed for Demstolene, og hos Regjeringens heiere Auctoriteter, maaffee ikke svagere eller ufuldkommenere i hvin Tidssalder, end i en langt sildigere. Vi kunne i den Anledning endvidere henviise til Udgiverens mærkelige Dyringer (I. p. XXVII): „Ogsaa jeg har, ligesom de Fleste, der „have behandlet denne Gienstand, deelt den Ansuelse, at Bøndernes „Wilkaar allerede strax efter Reformationen vare blevne flette, og „at de ganske havde været undergivne Adelsens Herredømme. „Efter nøiere Studium af de her aabnede Kilder „tvivler jeg ikke paa, at man maa erklære den almin- „delige Synsmaade for at være i det Hele urigtig; „hvoreved jeg naturligviis allene har det Tidrum for Tie, som de „meddeelte Domme omfatte.“ — — „Havde Bønderne virkelig „været saa forkuede af Adelen, og saaledes nedstunkne i Trællestand, „som man antager, vilde det være uforklarligt, hvorledes man uden „Nødsigelse kan tillægge Trælle en saadan Landsfrihed, at de „vøvede personlig at fremstille sig for det allene af Adelsmand

*) Ref. undtager ingenlunde Adelsstanden; men troer derimod, at Raahed og Barbarie, der i det 14de og 15de Aarhundrede, og tidligere, hos denne Stand (som bl. a. i mange af vore gamle Folkevise lægges for Dagen) var betydelig, efterhaanden aftog, især i det 17de Aarhundrede, og mod dets Slutning.

„besatte Rigsraad, og der forsegte deres Sag mod deres adelige „Herrer.“ — Naar vi derfor, ligesaa lidt som den lærde Udgiver, kunne antage det som historisk beviist, hvad Forfatteren af den første fuldstændige og brugbare Haandbog i Fædrelandets Historie (Mag. Allen) ser hastigt har nedstrevet, og som man nu lader Ungdommen repetere i de fleste lærde Skoler: „at hele Nationen, Bønder, Borgere og Geistlighed (i det 16de Aarh.) blev traadt under Fødder af 8—900 Adelsmand“, og naar vi tillige maa finde det mærkeligt, at den frimodede, upartiske Holberg her kunde fælde en rigtigere Dom om bemeldte Tidsrum (Dann. Hist. II. 509): saa bør vi heller ikke undlade, naar vi af criminelle og andre Retssager, eller Exempler fra Processer ved Landsting og Herredage, ville hente Træk til vedkommende Tidsalderes Charakteristik, at lægge tilbørlig Vægt paa følgende Rosenvinges Ord om det Forhold, der finder Sted imellem judicielle Tilfælde, Forbrydelser og andre Brud imod Lov og Ret, og Livet i sin Heelhed hos et Folk: „Det er sjældent, at ædle Charakterer træde frem „i Retssager, men desto hyppigere de slette; og da et Folks Retssacter tildeels maa betragtes som moralske Sygehistorier, vilde det „være uretfærdigt, paa Grund af enkelte Tilfælde at fælde „en afgjørende Dom over Folkets moralske Tilstand i det Hele, eller „om enkelte Stænders.“

Ref. har blot kunnet antyde saa Momenter af det for Historien vigtige Indhold, der ligger aabent for Grandserens Blik i denne rige Kildesamling. Rummet tillader ei engang at nævne de øvrige Hoved-Punkter, eller Resultater, som Udgiveren selv i sin Fortale har fremhævet (hvortil bl. a. hører nogle vigtige Bemærkninger om Bidragene, som disse Retsskilder indeholde til Historien af Rævnings og Eedsvornes Deeltagelse hos os i Retsskiendelsen og Domfældelsen, og de i tidligere Tider indseete Misligheder og Mangler ved denne Institution, som efterhaanden medvirkede til at afskaffe den; ligesom ogsaa de Oplysninger, Udgiveren i Fortalerne (I. p. XXX. flg. II. XVIII. flg. og fl. St.) meddeler angaaende Høveriets Beskaffenhed i hin Periode, og til at bevise (imod Estrup) at det ikke stod i de adelige Grundeieres Magt, vilkaarligen at kunne forandre eller forhøje Landgilden. Vi vilde overhovedet ved disse Linier fornemmelig kun henlede Opmærksomheden paa Samlinger-

nes Indbeld og Værd, som noget af det vigtigste hidtil bekiendtgjorte Materiale til danske historiske Forholds Oplysning, og til at vække Gistertanke og nyere Graansning af flere Gienstande, som hidtil kun alt for ofte ere behandlede uden Dyb og tilstrækkelig Indsigt i Historiens oprindelige, autentiske Kildestof, og derfor enten efter overfæede og forudsatte Meninger, eller med aabenbar Genfædighed og Variæfthed. Det er en uvrærdelig Binding for Historien, jo mere det kommer til Grændelse: at man tilstrækkeligt maa kiende dens oprindelige Kilder, inden man fremstiller dens Resultater; og det maa være den grundige Kildeforsker lige kiært, hvad enten Andre, ved at følge hans Spor, komme til at dele hans Mening, eller de, ved at gaae endnu videre end han, kunne grundfæste og bevise andre Meninger. Altid bliver det dog en lige usfridig Erfaringsandhed: „at der til at bedømme de fremfarne Tider og være Forsædres Hærd og Vikten tilberigt, udtræves en langt rigere og bedre drestet Materialsamling, end den, vi for Tiden ere i Besiddelse af; og at hvis denne Grændelse efterhaanden kunde faae Indgang, vilde man maafee blive befriet for megen løs Tale og mangen overflædelig Dom over vor ældre Historie.“ (Fort. I. p. XXXII.).

Udgiveren af dette Værk har med megen Omhu sørgt for Vættelse og Beqvæmhelighed ved dets Brug, saavel ved Anmærninger, Oplysninger og Indheld til enhver Dom, som ved fuldstændige Sags, Ord- og Navneregistere, over Personer og Steder. Maafee vilde det endnu forheie Nyttens af de meddeelte Indholdsangivelser til Dommene, dersom en Indheldsliste over disse havde medfulgt enhver Deel. Det er dog egentlig kun Rigdommen selv af de givne Hielpemidler, der kan vække Attraa efter det, som maafee gierne kan kaldes undværligt. — Ref. vil, i Overensstemmelse med sine Grundfætninger, endnu bemærke: at Stavemaaden i de benyttede Haandskrifter af Retsprotocoller og Dombøger for en stor Deel er meget slæ, i endeel Tilfælde forvirrende og næsten ulæselig. Dette er et nyt Beviis paa, hvor tvivlsom man kan blive om, at der vindes noget ved i ethvert Tilfælde at følge gamle Copiisters saakaldte Retskrivning. Naurligviis menes hermed ikke virkelige Diplomer og Retsstykker: s. Gr. i dette Tilfælde de originale Dombreve. — Udgiveren har „gjort sig al Umage for at med-

dele Documenterne (3: Dombegernes Afskrifter) med diplomatisk Nøiagtighed"; men dog har han ombyttet det dobbelte w med v, og u med v, hvor man i sidstnævnte Tilfælde forvildede Læsningen ved den omvendte Brug (Ført. I. p. XX.). Spørgsmaal er: om det ikke var fernuftigt, heri at gaae noget videre?

-
7. Upplýsingar om Kronans, Kyrkornas och Presterskapets Inkomster af andeligt Gods uti Skåne, Halland och Blekinge från äldre Tider til år 1660, jemväl innehållande Beskrifning af 1569 års Lunds Stifts Landebok, m. m. af *Ladv. B. Falkmann*. I. Del. p. 327. II. Del. p. 343. Svo. Lund. 1848.
-

Udseende dette Skrifts Titel udviser, at endskiødt det behandler Gienstande, der endnu have juridisk og statistisk Betydning med factiske Forhold i Nabolandets sydligste Provindser, er dets historiske Interesse nærmere dansk, end svensk. De Forhold, som Forfatteren, ved Hjælp af yderst grundige og udtømmende Forskninger første Gang har vidst at udrede saaledes, at dette Skrift herefter i Sverrige vil faae en betydelig, og uden tvivl afgjørende Aets-Auctoritet, maae vi nemlig tillige hense til den danske Stats indre Historie, eller historiske Statistik; eftersom disse Forhold udelukkende tilhøre og ere begrundede i Tider, ældre end de fordmum danske Landes Afstaaelse til Sverrige 1660. Foruden dette Vilkaar maa desuden Skriftet fra et andet Synspunkt have ikke mindre Interesse for Danmark, end for Sverrige, hvilket dets Historie bedst vil oplyse. Det er nemlig baade ved en Foranstaltning, der skyldes en af vore ældre Konger, og ved Hjælp af Kilder, som ved omhyggelig Bevaring i danske Archiver ere komne til vore Tider, at hine Forfatterens Forskninger have kunnet opnaaet deres Omfang og Grundighed.